

การศึกษาของพระบรมวงศานุวงศ์ไทยในประเทศฝรั่งเศส สมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 7¹

awangทิพย์ เกียรติสทกุล²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการศึกษาของพระบรมวงศานุวงศ์ไทยในประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 7 ผลของการศึกษาพบว่าการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกเข้ามาในประเทศไทย และความต้องการชนชั้นนำที่มีความรู้ความสามารถเพื่อใช้ในราชการเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้รัชกาลที่ 5 ได้ดำเนินการส่งพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาต่อต่างประเทศ และได้กลายเป็นแนวทางที่นำไปสู่การส่งพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาต่อต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 อย่างต่อเนื่อง ในกรณีการศึกษาของพระบรมวงศานุวงศ์ไทยในประเทศฝรั่งเศส พบว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 6 พระบรมวงศานุวงศ์ส่วนใหญ่จะทรงศึกษาในด้านการทหารเป็นหลัก ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าชายประชาธิปกคัคคีเดช ทรงศึกษาวิชาการทหารชั้นสูงที่โรงเรียนเสนาธิการทหารเอกอล เดอ แกร์ (Ecole de Guerre) หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณ์ กิตติยากร ทรงศึกษาที่โรงเรียนทหารปืนใหญ่และทหารช่าง (Ecole d'application de L'artillerie et du génie) และโรงเรียนนายร้อย Polytechnique ซึ่งเป็นโรงเรียนวิชาการทหารชั้นสูงที่สอบเข้าได้ยาก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 พระบรมวงศานุวงศ์ทรงใช้ทุนส่วนพระองค์ในการศึกษาต่อในประเทศฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้น และศึกษาในสาขาวิชาที่หลากหลายมากขึ้นไม่ได้เน้นเฉพาะทางด้านทหารและกฎหมายเท่านั้น แต่ได้ศึกษาทั้งทางด้านการแพทย์และวิชาการออกแบบศิลปอุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ หม่อมราชวงศ์ทรงศิริ ศรีธวัช (M.R. Songsiri Srithavat) ทรงศึกษาที่ The Faculty of Sciences in Poitiers (Vienne) และหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ (M.C.Yachai Chitrapongs) ทรงสำเร็จการศึกษาจาก Ecole Nationale des Arts Décoratifs ในปารีส เป็นต้น

คำสำคัญ : พระบรมวงศานุวงศ์ไทย การศึกษา ประเทศฝรั่งเศส

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “2 ศตวรรษแห่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับประเทศไทย” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์าควาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล: jibartsu@hotmail.com

The Education of Thai Royalty in France : The Reign of King Rama V – Rama VII³

Puengthip Kiattisahakul⁴

Abstract

The purpose of this study was to examine the education of Thai royalty in France for the period of the reign of King Rama V - Rama VII. The study revealed that the expansion of Western influence into Thailand and the demand for modernizing bureaucracy and civil servants to develop Thailand more broadly into a modern country were the two main factors of motivation of King Rama V to send Thai royalty to study abroad. Since then, Thai royalty studying abroad had become normal practice in the reigns of King Rama VI and King Rama VII continuously. The study found that initially, Thai royalty mainly studied in the fields of military studies and military affairs during the period of King Rama V through Rama VI. For example, His Highness Prince Prajadhipok Sakdidej studied at the School of Military Affairs (the Ecole de Guerre) and M.C. Samanlak Kitiyakorn studied at the School of the Artillery and Engineer Corps (Ecole d'application de L'artillerie et du génie) and the High-Level Armed Forces Academies Preparatory School (Polytechnique) where competition for admission was fierce. Thereafter, during the period of King Rama VII, royalty increasingly went to study in France using their private funds. Interestingly, they studied in broadened fields, not only in the military and law, but also in the medical and industrial arts design. For example, M.R. Songsiri Srithavat studied at The Faculty of Sciences in Poitiers (Vienne) and M.C. Yachai Chitrapongs graduated from the Ecole Nationale des Arts Décoratifs in Paris.

Keywords: Thai royalty, Education, France

³ This article is part of a research project namely "Two Centuries of Relations between France and Thailand" funded by International College, Silpakorn University

⁴ Assist. Prof. Dr., Department of History, Faculty of Arts, Silpakorn University. e-mail: jibartsu@hotmail.com

ความนำ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เป็นสมัยแห่งการปฏิรูปการปกครองและปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยทั้งทางด้านการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม โดยในช่วงแรกของการดำเนินการปฏิรูปประเทศนั้น พระองค์ทรงได้รับความช่วยเหลือจากพระอนุชาหลายพระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และกระทรวงกลาโหม พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ และพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระราชโอรสที่จะให้พระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์ได้ทรงดำเนินการปรับปรุงประเทศสืบต่อจากที่พระองค์ทรงริเริ่มไว้ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงปูพื้นฐานทางการศึกษาแบบตะวันตกให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ โดยการส่งเสริมให้เสด็จไปศึกษาต่อในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศอังกฤษ เยอรมนี เดนมาร์ก รัสเซีย และฝรั่งเศส ซึ่งได้กลายเป็นแนวทางที่นำไปสู่การส่งพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาต่อต่างประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) และสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) อย่างต่อเนื่อง ซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศเหล่านั้น ได้ทรงกลับมารับราชการเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศไทยให้ทันสมัยแบบตะวันตก ดังนั้นในบทความ เรื่อง “การศึกษาของพระบรมวงศานุวงศ์ในประเทศฝรั่งเศสสมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 7” จึงเป็นกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยต้องการอธิบายใน 2 ประเด็นหลัก คือ 1. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้มีการส่งพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาต่อต่างประเทศ และ 2. การศึกษาของพระบรมวงศานุวงศ์ในประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึง รัชกาลที่ 7 ตามลำดับ ดังนี้

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้มีการส่งพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาต่อต่างประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงเห็นความสำคัญในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตก โดยทรงใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อเรียนรู้ความคิดของชาติตะวันตก ดังนั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีนโยบายส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาด้านการทหาร และด้านกฎหมาย ฯลฯ จากประเทศตะวันตก เพราะเป็นวิชาที่จำเป็นต้องใช้เพื่อการพัฒนาประเทศในช่วงที่มหาอำนาจตะวันตกกำลังขยายอิทธิพลเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตามปัจจัยที่มีส่วนส่งเสริมให้มีการส่งพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาต่อต่างประเทศอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึง รัชกาลที่ 7 เกิดจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ การขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกในประเทศ และความต้องการชนชั้นนำที่มีความรู้ความสามารถเพื่อใช้ในราชการ

1. การขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกในประเทศ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประสบปัญหาขาดแคลนกำลังคนที่มีความรู้

แบบตะวันตกเพื่อใช้เป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงประเทศ ภายใต้ระบบราชการแบบใหม่จึงจำเป็นต้องว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามารับราชการในไทย เช่นเดียวกับในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกนาถ โดยในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการว่าจ้างชาวตะวันตกเข้ามารับราชการอย่างจริงจังมากขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ.2416 ภายหลังจากที่พระองค์ทรงเข้าพิธีบรมราชาภิเษกเป็นครั้งที่ 2 ได้มีการจ้างชาวตะวันตกเข้ามารับราชการตั้งแต่ระดับต่ำ คือ เสมียน ไปจนถึงระดับสูง คือ ตำแหน่งที่ปรึกษาประจำกระทรวง และตำแหน่งที่ปรึกษาราชการทั่วไป โดยโปรดเกล้าฯให้พิจารณาคัดเลือกจากคำแนะนำของตัวแทนรัฐบาลในยุโรป ซึ่งในระยะแรกได้พิจารณาคัดเลือกตามคุณสมบัติและความสามารถของบุคคลมากกว่าการถ่วงดุลอำนาจของชาติตะวันตก

อย่างไรก็ดี การใช้ชาวตะวันตกมารับราชการได้ก่อให้เกิดปัญหาการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกขึ้นในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระมัดระวังอย่างยิ่งที่จะให้ชาติตะวันตกชาติหนึ่งชาติใดเข้ามารับราชการในหน่วยงานเดียวหลาย ๆ ตำแหน่ง ทั้งนี้ เพราะทั้งสองพระองค์ทรงตระหนักเห็นว่าการให้ฝรั่งเข้ามารับราชการชาติเดียวกันทั้งหมด จะก่อให้เกิดการเข้ามาผูกขาดว่ากรรมนี้เป็นของชาตินั้น กระทรวงนั้นเป็นของชาตินี้ แต่สุดท้ายแล้วปัญหาการแข่งขันในการเข้ามาขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกในหน่วยงานราชการต่างๆของไทยก็ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ รัฐบาลของชาติตะวันตกต่าง ๆ พยายามยื่นเงื่อนไขขอให้อำนาจคนชาติของตนเข้ามารับราชการในกรมต่าง ๆ ตามที่ประเทศตะวันตกเหล่านั้นต้องการและเห็นว่ามีผลประโยชน์ เช่น กรมรถไฟ ซึ่งอังกฤษได้พยายามเข้ามาควบคุมการส่งนักเรียนของกรมรถไฟหลวงให้เดินทางไปศึกษาต่อในประเทศอังกฤษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการคงอิทธิพลของอังกฤษในกรมรถไฟ และในขณะเดียวกันทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี ยังพยายามอย่างแข็งขันเพื่อเข้ามาสัมปทานการสร้างทางรถไฟ และการจ้างชาวต่างชาติเพื่อเข้ามารับราชการในกรมรถไฟไทยอีกด้วย ส่วนกระทรวงยุติธรรมฝรั่งเศสได้ยื่นข้อเสนอให้รัฐบาลไทยใช้ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนกฎหมายและรับตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาของกระทรวงตามข้อตกลงของสนธิสัญญาไทยกับฝรั่งเศส พ.ศ. 2468 ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งฝรั่งเศสได้พยายามขอให้เจ้าคนฝรั่งเศสเข้ามารับราชการในกระทรวงกลาโหม แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ฝรั่งเศสจึงขอให้รัฐบาลไทยสัญญาว่าจะไม่รับคนชาติอังกฤษเข้ามารับราชการในกระทรวงนี้เช่นกัน (Amarinratana, 1979 : 120-121) ด้วยเหตุนี้ปัญหาการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกเข้ามาในประเทศไทยดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ดำเนินการส่งพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาต่อต่างประเทศอย่างต่อเนื่องเพราะพระองค์ทรงหวังว่าเมื่อพระราชโอรส และพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศตะวันตกแล้วจะได้กลับมาช่วยกันเป็นกำลังสำคัญในการบริหารประเทศแทนข้าราชการชาวต่างชาติ ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะกล่าวถึงต่อไป

2. ความต้องการชนชั้นนำที่มีความรู้ความสามารถเพื่อใช้ในราชการ

ในช่วงที่จักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังแผ่ขยายมายังทวีปเอเชีย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตระหนักดีว่าถึงเวลาแล้วที่ไทยจะต้องปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยทัดเทียมอารยประเทศ โดยในช่วงแรกของการปฏิรูปการปกครองพระองค์ทรงจ้างชาวต่างชาติเข้ามาเป็นที่ปรึกษาและช่วยงานในกรมและกระทรวงต่างๆ ก่อน ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการปฏิรูปการปกครองก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังทรงหวังที่จะให้คนไทยได้เรียนรู้และฝึกหัดการทำงานจากที่ปรึกษาชาวต่างชาติเหล่านั้นไปในตัวด้วย แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่ได้ผล เนื่องจากคนไทยในขณะนั้นยังไม่มีพื้นฐานทางการศึกษาที่เพียงพอ จึงไม่สามารถรับการถ่ายทอดวิชาความรู้จากฝรั่งได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรัสว่า “ไล่ฝรั่งไม่ทัน” (Somkamnueng, 1977 : 92) ดังนั้นการขาดแคลนกำลังคนไทยที่มีความสามารถ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักเห็นถึงความจำเป็นที่จะสร้างชนชั้นนำขึ้นมารับหน้าที่สำคัญ ๆ ในการบริหารประเทศ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงดำเนินการส่งพระราชโอรส พระบรมวงศานุวงศ์ และนักเรียนทุนหลวงซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานข้าราชการชั้นสูงออกไปศึกษาต่อในต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง

ความต้องการชนชั้นนำที่มีความสามารถเพื่อใช้ในราชการที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นภายหลังการปฏิรูปการปกครองใน พ.ศ. 2435 นับเป็นปัจจัยหลักที่ผลักดันให้มีการส่งพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาต่อต่างประเทศเพิ่มมากขึ้นโดยลำดับนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึง รัชกาลที่ 7 ทั้งนี้เพราะเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองแบบใหม่ตามแบบตะวันตกโดยเฉพาะในส่วนกลางได้มีการจัดแบ่งหน่วยงานปกครองออกเป็น 12 กระทรวง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงวัง กระทรวงเมือง (นครบาล) กระทรวงเกษตรธิการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงธรรมการ กระทรวงโยธาธิการ กระทรวงยุทธนาการ และกระทรวงมรุธาธิการ (ซึ่งต่อมา 2 กระทรวงหลังนี้ยุบไปรวมกับกระทรวงกลาโหม และกระทรวงวังตามลำดับเนื่องจากมีหน้าที่ที่คล้ายคลึงกัน) อย่างไรก็ตามเมื่อได้มีการประกาศตั้งกระทรวงต่าง ๆ ดังกล่าวขึ้น นับตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 รวมทั้งยังได้ประกาศตั้งเสนาบดีประจำกระทรวงต่าง ๆ ขึ้น ดังนั้นงานราชการจึงขยายตัวมากขึ้น จึงส่งผลให้เกิดความต้องการชนชั้นนำผู้มีความรู้ความสามารถเข้ารับราชการทั้งในตำแหน่งผู้บริหารและข้าราชการทั่วไป ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดให้พระราชโอรสเลือกเรียนวิชาต่าง ๆ ที่จะประโยชน์ต่อบ้านเมือง เช่น กฎหมาย การคลัง การทูต ทหารบก ทหารเรือ และการโยธา เป็นต้น แต่วิชาที่ทรงโปรดให้พระราชโอรสทรงศึกษามากที่สุดในขณะนั้นคือกฎหมาย (Somkamnueng, 1977 : 93) ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเพราะพระองค์ทรงตระหนักเห็นถึงการเสียเปรียบจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2398 และตามมาด้วยการทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกอื่น ๆ อีก 12 ประเทศ ได้แก่ ฝรั่งเศส (พ.ศ. 2399) สหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2399) เดนมาร์ก (พ.ศ. 2410) โปรตุเกส (พ.ศ. 2402) ฮอลันดา (พ.ศ. 2403) ปรัสเซีย (พ.ศ. 2405) สวีเดน นอร์เวย์ เบลเยียม อิตาลี (พ.ศ. 2411) ออสเตรีย-ฮังการี (พ.ศ. 2412) และสเปน (พ.ศ. 2413) ที่มีสาระสำคัญของสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันนั้นได้ส่งผลให้ไทยต้องสูญเสียอำนาจทางด้านการศาลและการจัดเก็บภาษีอากร (Kiattisahakul, 2005 : 88-89) ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดให้พระราชโอรสได้ศึกษาเล่าเรียนทางด้านกฎหมายมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อจะได้นำความรู้จากการศึกษามาใช้ในการปฏิรูปและประกาศใช้ประมวลกฎหมายและระเบียบ

ทางด้านการศาลของไทยให้เจริญทัดเทียมอารยประเทศ ดังกรณีตัวอย่างของพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า
รพีพัฒนศักดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระบิดาแห่งกฎหมายไทย) ทรงสำเร็จการศึกษา
วิชากฎหมายจากมหาวิทยาลัย อ็อกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษใน พ.ศ. 2437 หลังจากนั้นทรงได้เข้ามาเป็น
กำลังสำคัญในการปฏิรูปประมวลกฎหมายและจัดระเบียบทางด้านการศาลของไทย โดยทรงเข้ารับตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงยุติธรรมใน พ.ศ. 2439 นอกจากนั้นยังมีพระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์อีกหลายพระองค์ได้
ทรงเดินทางไปศึกษาต่อยังประเทศต่าง ๆ ในยุโรป รวมทั้งประเทศฝรั่งเศสอย่างต่อเนื่องซึ่งจะได้กล่าวถึงในประเด็น
ต่อ ๆ ไป

การศึกษาของพระบรมวงศานุวงศ์ในประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 7

การขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกในประเทศไทย และความต้องการกำลังคนไทยที่มีความสามารถเพื่อ
ใช้ในราชการภายหลังการปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ส่งผลต่อการส่ง
นักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศทั้งในอังกฤษ เยอรมนี เดนมาร์ก รัสเซีย และฝรั่งเศสอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตาม ในที่นี้
ผู้วิจัยจะเน้นการอธิบายถึงการศึกษาของพระบรมวงศานุวงศ์เฉพาะที่ศึกษาในประเทศฝรั่งเศสเป็นหลัก โดยพระบรม
วงศานุวงศ์ที่ทรงไปศึกษาต่อในประเทศฝรั่งเศสตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึง รัชกาลที่ 7 ส่วนใหญ่ประกอบด้วยพระบรม
วงศานุวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าซึ่งเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบรม
วงศานุวงศ์ชั้นหม่อมเจ้าที่เป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 มิได้
ทรงมีพระราชโอรส

1. สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาโดยเฉพาะ
การศึกษาแบบตะวันตก ทั้งที่พระองค์มิได้เคยเสด็จออกไปศึกษาต่างประเทศ นอกจากศึกษาภาษาและวิทยาการ
แบบตะวันตกกับครูอาจารย์ในประเทศเท่านั้น อย่างไรก็ตามการขาดกำลังคนที่มีความสามารถซึ่งเปรียบเสมือน
แขนขาในการช่วยดำเนินการปรับปรุงประเทศให้ดำเนินไปด้วยดี นับเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการศึกษาของพระราชโอรสเป็นอย่างดี โดย
ทรงหวังให้พระราชโอรสแต่ละพระองค์เป็นกำลังสำคัญในการบริหารและปกครองบ้านเมืองในอนาคต ดังเช่นที่
บรรดาพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์ต่าง ๆ ทรงมีส่วนช่วยงานบริหารประเทศในด้านต่าง ๆ ในช่วงต้นรัชกาล ซึ่ง
พระราชหฤทัยอันแน่วแน่ของพระองค์ที่จะส่งเสริมและพระราชทานการศึกษาในต่างประเทศแก่ พระราชโอรส
นั้น ปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในพระราชหัตถเลขา เมื่อ พ.ศ. 2428 พระราชทานพินัยกรรมไว้แก่ กรมหมื่นเทวะวงศ์

วโรปการ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) โดยพระองค์ทรงจัดสรรเงินพระคลังข้างที่อันเป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ให้แก่พระราชโอรส 17 พระองค์ เพื่อใช้เป็นทุนสำหรับการเล่าเรียนในยุโรป ตามความสามารถและสติปัญญาของแต่ละพระองค์ (Amarinratana, 1979 : 93) ส่วนพระบรมราโชบายเกี่ยวกับวิชาที่จะทรงให้พระราชโอรสศึกษานั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหวังให้ศึกษาวิชาที่สำคัญและเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการศึกษาก่อน ดังปรากฏในพระราชโองการพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ 4 พระองค์ คือ พระองค์เจ้าชายกิติยากรวรลักษณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ) พระองค์เจ้าชายรพีพัฒนศักดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) พระองค์เจ้าชายประวิตรวัฒนอดม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี) และพระองค์เจ้าชายจิระประวิตรเดช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) ซึ่งเป็นโอรสรุ่นใหญ่ที่เสด็จออกไปทรงศึกษาในต่างประเทศเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2428 ความว่า

“....วิชาที่จะออกไปเรียนนั้น ก็คงต้องเรียนภาษาและหนังสือในสามภาษา คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ให้ได้แม่นยำชัดเจนคล่องแคล่ว จนถึงแต่งหนังสือได้สองภาษาเป็นอย่างน้อย....แต่บัดนี้จะขอตักเตือนอย่างหนึ่งก่อนว่า ซึ่งได้ออกไปเรียนภาษาวิชาการในประเทศยุโรปนั้น ใ้ว่าจะต้องเอามาใช้เฉพาะภาษาฝรั่งหรืออย่างฝรั่งอย่างเดียว...ถ้ารู้แต่ภาษาต่างประเทศไม่รู้เขียน อ่าน แปลลงในภาษาไทยได้ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด ถ้าอย่างนั้นหาจ้างแต่ฝรั่งมาใช้เท่าไรเท่าไรก็ได้....” (Amarinratana, 1979 : 95)

จากพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาต่างประเทศของพระราชโอรสที่สำคัญ 3 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน ซึ่งเป็นภาษาตะวันตกที่สำคัญของโลกในขณะนั้น ส่วนการศึกษาขั้นสูงนั้นจะทรงพิจารณาจากพระอุปนิสัยของพระราชโอรสแต่ละพระองค์เป็นสำคัญ แต่ทรงคำนึงว่าจะต้องเป็นวิชาที่จำเป็นต่อบ้านเมือง เช่น การคลัง การทูต การโยธา การทหาร และโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชากฎหมายซึ่งจำเป็นสำหรับบ้านเมืองไทยในขณะนั้น ทั้งนี้เนื่องจากความยุ่งยากที่รับจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงจนส่งผลให้ไทยเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้กับอังกฤษ และประเทศตะวันตกอีก 12 ประเทศดังได้กล่าวไปข้างต้น ซึ่งพระราชโอรสพระองค์สำคัญที่ทรงไปศึกษาด้านกฎหมายจากประเทศอังกฤษ คือ พระองค์เจ้าชายรพีพัฒนศักดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) ส่วนวิชาทางด้านการทหารพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการศึกษาของพระราชโอรสมานั่นหนักในวิชาการทหารมากขึ้น ภายหลังเกิดเหตุการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ที่ไทยต้องเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ซึ่งในขณะนั้นไทยได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องจัดการการทหารให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ประกอบกับพระราชโอรสที่ได้ออกไปศึกษาต่างประเทศส่วนใหญ่ทรงมีความนิยมที่จะทรงศึกษาวิชาการทหารมากกว่าวิชาการอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากจำนวนพระราชโอรสที่ได้เสด็จออกไปทรงศึกษาต่อต่างประเทศ 19 พระองค์ มีพระราชโอรสที่ทรงเลือกศึกษาด้านการทหารถึง 10 พระองค์ โดยศึกษาด้านทหารบกจากประเทศอังกฤษ 3 พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมหาวชิราวุธฯ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) สมเด็จพระ

เจ้าฟ้าชายประชาธิปกคัตติเดชนา (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) และสมเด็จพระเจ้าฟ้าชายอัษฎางค์เดชาวุธา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา) ศึกษาด้านทหารเรือจากประเทศอังกฤษ 2 พระองค์ ได้แก่ พระองค์เจ้าชายวุฒิชัยเฉลิมลาภา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหกรมเกรียงไกร) พระองค์เจ้าชายอาภากรเกียรติวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์) ศึกษาด้านทหารช่างจากประเทศอังกฤษ 1 พระองค์ คือ พระองค์เจ้าชายบุรฉัตรไชยากร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน) ศึกษาด้านด้านทหารบกจากประเทศเยอรมนี 1 พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายบริพัตรสุขุมพันธุ์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าชายบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต) ศึกษาด้านทหารเรือจากเยอรมนี 1 พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช (สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก) ศึกษาด้านการทหารบกจากประเทศรัสเซีย 1 พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจักรพงษ์ภูวนาถ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าชายจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ) และศึกษาด้านการทหารบกจากประเทศเดนมาร์ก 1 พระองค์ คือ พระองค์เจ้าชายจิระประวัติวรเดช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) เป็นต้น

อย่างไรก็ดี พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์เมื่อทรงเริ่มเสด็จไปศึกษาต่อต่างประเทศจะทรงเริ่มศึกษาเล่าเรียนวิชาขั้นต้นในประเทศอังกฤษก่อน โดยขั้นแรกจะเสด็จประทับอยู่กับ private family ที่ต้องพิถีพิถันในการคัดเลือกจากผู้มีตระกูลดี มีความรู้และเป็นผู้มีหน้ามีตา (Somkamnueng, 1977 : 101) ทั้งนี้เพราะในขณะที่ทรงเสด็จไปศึกษาต่อต่างประเทศนั้น พระโอรสส่วนใหญ่ยังทรงพระเยาว์ แต่ละพระองค์มีพระชนมายุในช่วง 10-16 พรรษาเท่านั้น ซึ่งการประทับอยู่กับ private family ก็เพื่อให้คุ้นเคยกับภาษาที่สนทนากันอยู่ทุกวัน และทรงเรียนวิชาขั้นต้นในโรงเรียนสามัญศึกษาชั้นต้นอย่างช้าเพียง 2 ปี ต่อจากนั้นจะส่งเข้าทรงเล่าเรียนในโรงเรียนสามัญศึกษาชั้นกลาง คือ “ปับลิกสกูล” (public school) โดยพระราชโอรสเกือบทุกพระองค์จะเสด็จเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนประจำอันมีชื่อเสียงของอังกฤษ คือ วิทยาลัยอีตัน (Eton College) และโรงเรียนแฮร์โรว์ (Harrow School) การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้พระราชโอรสเสด็จไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ ก่อนจะทรงแยกย้ายกันไปศึกษาวิชาการต่าง ๆ ในประเทศอื่น ๆ นั้นอาจพิจารณาจากเหตุผลที่ประเทศอังกฤษเป็นประเทศมหาอำนาจอันยิ่งใหญ่ และภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลซึ่งใช้กันในทุกประเทศทั่วโลกในขณะนั้น อีกทั้งอังกฤษยังเป็นประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแตกต่างจากประเทศฝรั่งเศสที่มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ และเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าทางวัตถุที่รวดเร็วมาก พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริว่าจะไม่เหมาะสมกับพระราชโอรสที่ยังทรงพระเยาว์อยู่ (Somkamnueng, 1977 : 226) ส่วนในเรื่องการเรียนภาษาฝรั่งเศสก็เช่นกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาที่สำคัญภาษาหนึ่งที่จะต้องเรียนรู้และเข้าใจ โดยทรงต้องการให้พระราชโอรสทุกพระองค์อ่าน พูด และเขียนภาษาฝรั่งเศสได้อย่างดีพอ ๆ กับภาษาอังกฤษ แต่ก็ไม่ทรงโปรดจะให้ส่งพระราชโอรสไปเรียนที่ประเทศฝรั่งเศส ทรงโปรดให้จ้างอาจารย์ชาวฝรั่งเศสมาสอนเป็นพิเศษ ณ ที่ประทับของพระราชโอรสทุกพระองค์ (Somkamnueng, 1977 : 107)

ถึงกระนั้นก็ตามมีพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบางพระองค์ที่ได้เสด็จไปศึกษาต่อเพิ่มเติมในประเทศฝรั่งเศส เมื่อมีพระชันษามากแล้ว ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายประชาธิปกศักดิเดชน์ (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) แต่ทรงเริ่มต้นเสด็จไปทรงศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนอิตัน ใน พ.ศ. 2449 เมื่อพระชนมายุได้ 13 พรรษา แล้วทรงศึกษาวิชาทหารบกที่โรงเรียนนายร้อยเมืองวูลิชในประเทศอังกฤษ สำเร็จวิชาทหารปืนใหญ่ ทรงได้รับการแต่งตั้งเป็นนายร้อยตรีกิตติมศักดิ์แห่งกองทัพบกอังกฤษก่อนเสด็จกลับมารับราชการในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นนายร้อยเอกผู้บังคับการทหารปืนใหญ่ ต่อมาเลื่อนเป็นพันโท ราชองครักษ์ ตำแหน่งผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยชั้นปฐม ต่อจากนั้นใน พ.ศ. 2464 ขณะที่พระชนมายุ 28 พรรษา เสด็จไปทรงศึกษาวิชาการทหารชั้นสูงในโรงเรียนเสนาธิการทหารเอกอล เดอ แกร์ (Ecole de Guerre) ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เสด็จกลับเมื่อ พ.ศ. 2467 และทรงเข้ารับราชการอีกครั้ง โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าให้เข้ารับราชการในตำแหน่งผู้บังคับการกองพลทหารบกที่ 2 และผู้บังคับการพิเศษกรมทหารปืนใหญ่ที่ 2 และเป็นนายพันเอก ปลัดกรมเสนาธิการทหารบกเมื่อ พ.ศ. 2468 ต่อมาเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 ทรงดำรงพระสถานะเป็นพระรัชทายาท (The Fine Arts Department, 2011 : 103-104)

2. สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มปรากฏหลักฐานการส่งพระบรมวงศานุวงศ์ลำดับชั้นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไปศึกษาในประเทศฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้นที่สำคัญได้แก่ หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณ์ กิตติยากร หม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิตติยากร และหม่อมเจ้าจรจบกิตติคุณ กิตติยากร ซึ่งหม่อมเจ้าทั้ง 3 พระองค์เป็นพระโอรสในพระบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถฯ ซึ่งนับเป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏหลักฐาน จากสำเนาหนังสือเรื่องการจัดการเล่าเรียนนักเรียนทหารบกจากพระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร อัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีส ถึง นายพลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ นุชิต เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ลงวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2459 ความว่า

“...บัดนี้พึงจะเริ่มสอบไล่นักเรียนเข้าโรงเรียน Polytechnique และ St.Cyr ในเดือนมิถุนายน แต่การรับนักเรียนใน ๒ โรงเรียนผัดกัน...โรงเรียน Polytechnique นั้นเป็นโรงเรียนที่สอนวิชาอินเฮอร์เนียและทหารปืนใหญ่ เป็นโรงเรียนทหาร แต่มีวิชาพลเรือนปนมาก คือนักเรียนที่สอบไล่ได้มาจากโรงเรียนที่ ๑-๒-๓ แล้ว เลือกรับราชการฝ่ายพลเรือนได้ ไม่ต้องไปเพนทหารปืนใหญ่ โรงเรียนนี้จะเปิดในราวเดือนตุลาคมนี้ และข้าพเจ้าได้จัดการกับรัฐบาลฝรั่งเศสให้ **หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณ์** เข้าสอบไล่ในเดือนมิถุนายนนี้แล้ว ถ้าสอบไล่ได้สำเร็จคงจะเข้าเรียนในโรงเรียนนี้ ในเมื่อโรงเรียนนี้ตั้งต้น เพราะฉะนั้นโปรแกรมการเล่าเรียนของหม่อมเจ้าอมรสมานลักษณ์ไม่มีปัญหาจนกว่าจะสำเร็จในโรงเรียนนี้ ส่วน **หม่อมเจ้านักขัตรมงคล** ซึ่งในเวลานี้เล่า

เรียนอยู่ในโรงเรียนที่ La Flèche เตรียมจะเข้าสอบไล่ Baccalauréat ภาค ๑ ในปีนี้ ถ้าสอบไล่ได้ก็จะได้เตรียมสอบภาคที่สองแล้วเข้าโรงเรียน Polytechnique ต่อไปอย่างเดียวกันกับหม่อมเจ้าอมรสมานลักษณะ

ส่วน **หม่อมเจ้าจรจบกิตติคุณ** เวลานี้กำลังเรียนภาษาฝรั่งเศสอยู่กับแฟมิลี คิดกะไว้ว่าจะให้ไปโรงเรียนที่ La Flèche ในเดือนตุลาคมศกนี้ แม้ว่าความรู้เจริญพอในระหว่าง ๓ เดือนข้างหน้านี้ ส่วนการต่อไปนั้นจะได้ให้เดินตามรอยเดียวกันกับหม่อมเจ้าอมรสมานลักษณะและหม่อมเจ้านักขัตรมงคล....” (NAT. MFA. 43.11/27, 1916)

ภายหลังจากการจัดการเล่าเรียนเบื้องต้นในด้านทหารบก ในประเทศฝรั่งเศสให้กับหม่อมเจ้าอมรสมานลักษณะ กิตติยากร หม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิตติยากร และหม่อมเจ้าจรจบกิตติคุณ กิตติยากร ตามสำเนาหนังสือข้างต้นแล้ว ได้ส่งผลให้ทั้ง 3 พระองค์ ได้ทรงศึกษาต่อทางด้านการทหารระดับสูงจากประเทศฝรั่งเศส จนสำเร็จการศึกษาและทรงกลับเข้ามารับราชการในประเทศไทยทั้ง 3 พระองค์อย่างต่อเนื่อง ดังนี้ หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณะกิตติยากร ได้ทรงเริ่มต้นเสด็จไปศึกษา Public School ที่ประเทศอังกฤษ และทรงศึกษาเพิ่มเติมด้านภาษาฝรั่งเศสที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณะเสด็จไปศึกษาด้านวิชาการทหารที่ประเทศฝรั่งเศส โดยทรงเข้าศึกษาที่โรงเรียนทหารปืนใหญ่และทหารช่าง (École d'application de l'artillerie et du génie) ณ เมือง Fontaineblau จนสำเร็จการศึกษาและทรงสอบคัดเลือกเข้าเรียนโรงเรียนนายร้อย Polytechnique ที่ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นโรงเรียนวิชาการทหารชั้นสูงที่สอบเข้าได้ยาก พระองค์ทรงเป็นคนไทยคนแรกและเป็นคนเอเชียคนที่สองที่สามารถสอบคัดเลือกเข้าเรียนในโรงเรียนแห่งนี้ได้ ขณะทรงศึกษาในชั้นปีสุดท้าย ประเทศไทย (ประเทศสยามในขณะนั้น) ได้เข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ 1 หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณะทรงเข้าร่วมเป็นทหารอาสาในครั้งนี้ด้วย ภายหลังทรงได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายร้อยตรีจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุด หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณะ ทรงเข้ารับราชการในกรมพาณิชยและสถิติพยากรณ์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเพื่อช่วยงานพระบิดา คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถทรงได้รับมอบหมายให้จัดตั้งหน่วยงานใหม่ขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย เป็นการสำรวจภาวะทางเศรษฐกิจ (Economic Survey) ภายใต้ชื่อ “งานท้องสื่อทางทรัพย์” ทรงปฏิบัติภารกิจได้ดีทั้งด้านการวางแผนเป้าหมาย การทดลองสำรวจและให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ที่ให้การสำรวจ รวบรวม และคำนวณผลการสำรวจโดยใช้วิชาสถิติเป็นหลัก ซึ่งต่อมาหน่วยงานนี้ได้ถูกยกฐานะเป็นกองชื่อ “กองสืบความรู้เอดคอนอมิค” หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณะทรงดำรงตำแหน่งเจ้ากรมแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง

ส่วนหม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิตติยากร (พลเอก พระวรวงษ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ พระราชบิดาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง) ซึ่งได้เสด็จไปศึกษาในประเทศอังกฤษ เป็นนักเรียนในสังกัดกระทรวงกลาโหม เมื่อ พ.ศ. 2454 แล้ว ต่อมาใน พ.ศ. 2457 ได้ทรงเข้าศึกษาในโรงเรียน

มัธยมในประเทศฝรั่งเศส กระทั่งได้รับประกาศนียบัตร Baccalauréat ทั้งสองภาค ในทางวิทยาศาสตร์ จากนั้นเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยฝรั่งเศส École Spéciale Militaire de Saint-Cyr โดยได้รับยศสิบโทและสิบเอกแห่งกองทัพฝรั่งเศส พ.ศ. 2463 ทรงศึกษาจนจบหลักสูตร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสัญญาบัตรเป็นร้อยตรี ตำแหน่งนายทหารนอกกองสังกัดกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ และยังได้ประจำการในกรมทหารราบฝรั่งเศสหลายแห่งด้วย ขณะเดียวกันได้ทรงรับคำสั่งเป็นนายทหารประจำพระองค์ พันเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา (ภายหลังคือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) และได้เสด็จไปทอดพระเนตรในกองทัพฝรั่งเศสอย่างกว้างขวางและได้คุ้นเคยกับนายทหารผู้ใหญ่เป็นจำนวนมาก จากนั้นใน พ.ศ. 2472 ทรงรับราชการทหารจนได้รับพระราชทานยศพันเอก ระหว่างนี้ทรงสร้างตำราทางทหารและสร้างแบบฝึก และวางแผนการป้องกันราชอาณาจักรไว้หลายอย่าง และเมื่อ พ.ศ. 2474 ทรงได้รับตำแหน่งเลขานุการสภาป้องกันราชอาณาจักร และตำแหน่งผู้ช่วยเสนาธิการทหารบกด้วย จนกระทั่งใน พ.ศ. 2475 ทรงออกจากประจำการเป็นนายทหารกองหนุน แล้วย้ายไปรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ตำแหน่งเลขานุการเอก ประจำสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน อีกสองปีต่อมาทรงลาออกจากตำแหน่งและเสด็จกลับประเทศไทย หลังจากนั้นใน พ.ศ. 2489 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (รัชกาลที่ 8) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับเข้ามารับราชการในตำแหน่งอัครราชทูตประจำราชสำนักเซนต์เจมส์ ประเทศอังกฤษ ต่อมาใน พ.ศ. 2490 ทรงย้ายไปดำรงตำแหน่งอัครราชทูตประจำประเทศเดนมาร์ก และฝรั่งเศสตามลำดับ จากนั้นก็ย้ายไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำราชสำนักเซนต์เจมส์ เป็นตำแหน่งสุดท้ายในกระทรวงการต่างประเทศ ใน พ.ศ. 2493 เมื่อทรงพ้นจากตำแหน่งเอกอัครราชทูต พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งองคมนตรี และสถาปนาพระอิสริยยศที่ขึ้นเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านักขัตรมงคล และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศที่ขึ้นเป็น พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ เมื่อ พ.ศ. 2495 ตามลำดับ

สำหรับหม่อมเจ้าจรจบกิตติคุณ กิตติยากร ได้ทรงศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2457 จบหลักสูตรโรงเรียนนายร้อยทหารบก รับราชการทหารบก ประจำกรมจเรทหารบก เมื่อพ.ศ. 2466 ทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ทหารที่โรงเรียนเสนาธิการทหาร กระทรวงกลาโหม ทรงก่อตั้งโรงเรียนการปืนกลสำหรับนายทหารที่จังหวัดสระบุรี จากนั้นเข้าประจำกรมทหารมหาดเล็ก และกรมจเรทหารราบตามลำดับ หม่อมเจ้าจรจบกิตติคุณ กิตติยากร ได้รับพระราชทานยศพันตรี ประจำกรมเสนาธิการทหารบก และได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ไปศึกษาต่อโรงเรียนเสนาธิการทหารที่กรุงปารีส แต่ยังไม่ทันสำเร็จการศึกษา ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงถูกปลดประจำการและต้องเสด็จกลับประเทศไทย ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ทรงเป็นอาจารย์พิเศษที่คณะอักษรศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทรงดำรงตำแหน่งนายกสมาคมฝรั่งเศสอีกด้วย

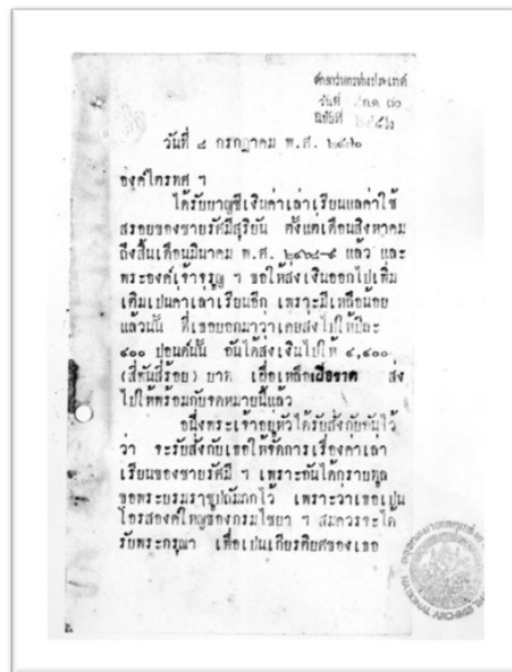
3. สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

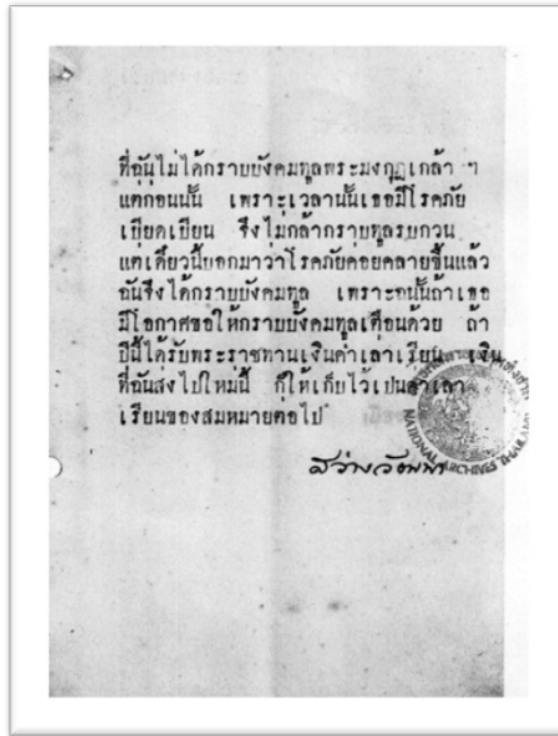
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) มีพระบรมวงศานุวงศ์ทรงใช้ทุนส่วนพระองค์ไปศึกษาต่อประเทศฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังได้ไปศึกษาในสาขาที่หลากหลายมากขึ้นโดยไม่ได้เน้นเฉพาะด้านการทหารและด้านกฎหมายแตกต่างจากสองสมัยที่ผ่านมา เอกสารชิ้นต้นจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (สจช.) ในส่วนของเอกสารกระทรวงการต่างประเทศได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาทางด้านการแพทย์ และวิชาการออกแบบศิลปอุตสาหกรรมของพระบรมวงศานุวงศ์ที่สำคัญหลายพระองค์ได้แก่ หม่อมเจ้ารัศมีสุริยันสุริยง ซึ่งเป็นพระโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุริยงประยุรพันธุ์ กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส (พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ซึ่งภายหลังจากกรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาสสิ้นพระชนม์ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2462 สมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า (พระองค์เจ้าหญิงสว่างวัฒนา) ทรงเลี้ยงหม่อมเจ้ารัศมีสุริยัน ต่อมาใน พ.ศ. 2468 สมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวีฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ส่งหม่อมเจ้ารัศมีสุริยันออกไปศึกษาวิชาในประเทศฝรั่งเศสเป็นนักเรียนส่วนพระองค์ โดยให้อยู่ในการปกครองดูแลของสถานทูตสยามที่กรุงปารีส ดังปรากฏในจดหมายของพระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศถึงหลวงพิรัชพิศดาร ผู้รักษาการสถานทูตสยามกรุงปารีส ลงวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2468 ความว่า

“....ด้วยข้าพระพุทธเจ้าได้รับท้องตราบัวแก้วน้อยที่ ๔๔/๖๖๒๙ ลงวันที่ ๙ กรกฎาคม คนี้ โปรดเกล้าฯ มีรับสั่งไปว่าสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า พระบรมราชเทวี โปรดเกล้าฯ ให้ส่งหม่อมเจ้ารัศมีสุริยันออกไปศึกษาวิชาในประเทศฝรั่งเศส เป็นนักเรียนส่วนพระองค์ ให้อยู่ในความปกครองดูแลของสถานทูตสยามกรุงปารีส ถ้าหม่อมเจ้ารัศมีสุริยันไปถึงสถานทูตสยามกรุงปารีสเรียบร้อยแล้ว ให้ข้าพระพุทธเจ้าจัดการให้ได้เข้าเล่าเรียนตามพระราชดำริห์ พระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัสสุตศักดิ์กฤดากร อรรถราชทูตสยามประจำกรุงปารีส กับให้ประทานเงินค่าเล่าเรียนสำหรับหม่อมเจ้ารัศมีสุริยันประจำปีนี้ไปในนามของข้าพระพุทธเจ้า โดยไปส่งจ่ายเงินฮ่องกงเซี่ยงไฮ้ แบงก์กรุงลอนดอน หมายเลข ๖๑/๙๗๑ เป็นเงิน ๔๐๐ ปอนด์ แลถ้าข้าพระพุทธเจ้าเบิกจ่ายเดือนๆหนึ่งเท่าใด ให้ข้าพระพุทธเจ้าทำบาญชีส่งเข้ามาถวายเพื่อทรงตรวจสอบ ส่วนเงินค่าเดินทางสำหรับหม่อมเจ้ารัศมีสุริยัน ได้ทรงจ่ายเป็นค่ารถไฟจากกรุงเทพฯถึงปิ่นัง แลค่าเรือจากปิ่นังถึงมาร์เซล เป็นเงิน ๔๒๗ บาท ๒๐ สตางค์ แลได้ทรงมอบตัวเงินไปกับพระศรีบัญชา อุปทูตสยามประจำกรุงเฮกเพื่อจ่ายตามทางอีก ๓๐ ปอนด์ ถ้าหม่อมเจ้ารัศมีสุริยันไปถึงเรียบร้อยให้เรียกใบสำคัญคู่จ่ายเงินค่าเดินทาง แล้วทำบาญชีรับจ่ายรายละเอียดส่งเข้ามาถวาย เงินเหลือจ่ายเท่าไร โปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้ารวมรับไว้เป็นเงินค่าเล่าเรียน แลกราบทูลมานั้น ทราบเกล้าฯ แล้ว....” (NAT. MFA. 43.11/50, 1925-1928)

จากจดหมายของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ (พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ) แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงจ่ายเงินส่วนพระองค์เพื่อการศึกษาในประเทศฝรั่งเศสให้กับหม่อมเจ้ารัศมีสุริยัน โดยทรงส่งเงินค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ผ่านทางกระทรวงการต่างประเทศไปยังสถานทูตสยามประจำกรุงปารีส ทำหน้าที่ในการเบิกจ่าย ดังปรากฏหลักฐานการเบิกจ่ายเงินจากลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระบรมราชเทวีฯ ที่มีไปถึงพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศหลายฉบับ ดังนี้

ลายพระหัตถ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระบรมราชเทวีฯ ถึง พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า
ไตรทศพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ

ที่มา : NAT. MFA. 43.11/50 (1925 - 1928)

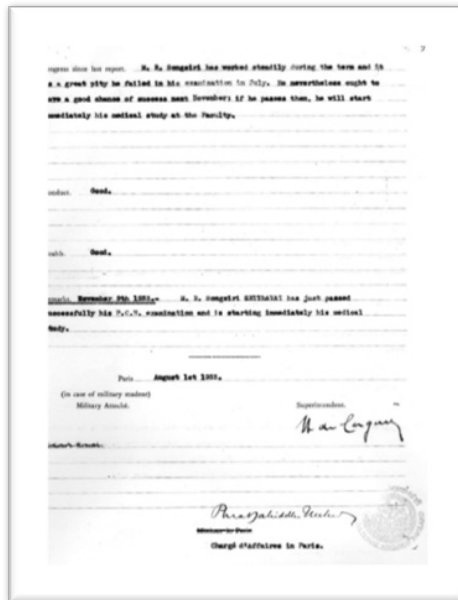
จากลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระบรมราชเทวีฯ ที่มีไปถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2470 ได้แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงส่งค่าเล่าเรียนให้กับหม่อมเจ้ารัศมีสุริยันอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 2 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2468-2470 โดยใน ส่วนของค่าเล่าเรียนทรงส่งไปให้ปีละ 400 ปอนด์ แต่ตลอดสองปีที่ผ่านมาหม่อมเจ้ารัศมีสุริยันทรงประชวรเป็น วัณโรค (Tuberculosis) แพทย์จึงแนะนำให้ไปพักรักษาพระองค์ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ไปก่อน จนใน พ.ศ. 2470 โรคภัยค่อยคลายขึ้น ด้วยสาเหตุจากปัญหาสุขภาพนี้เอง หม่อมเจ้ารัศมีสุริยันจึงเปลี่ยนไปศึกษาวิชา แพทยศาสตร์ที่เมืองโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์แทนที่จะศึกษาในประเทศฝรั่งเศสตามที่ทรงมีพระประสงค์ ในตอนต้น อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2470 เป็นต้นไป หม่อมเจ้ารัศมีสุริยันได้รับเงินพระราชทาน ค่าเล่าเรียนจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (NAT. MFA. 43.11/50, 1925-1928)

นอกจากนี้ยังมีพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงเสด็จไปศึกษาวิชาทางด้านการแพทย์ในประเทศฝรั่งเศสอีก พระองค์หนึ่ง คือ หม่อมราชวงศ์ทรงศิริ ศรีธวัช โอรสของหม่อมเจ้าดำรงศิริ ศรีธวัช ทรงใช้ทุนส่วนพระองค์ส่ง หม่อมราชวงศ์ทรงศิริไปศึกษาต่อทางด้านการแพทย์ ซึ่งหม่อมราชวงศ์ทรงศิริได้เสด็จถึงกรุงปารีส เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2469 และได้เริ่มต้นเข้าศึกษา Collège de Cognac เพื่อเตรียมตัวสอบ Equivalence Examination และทรงใช้เวลาหลายปีในการเรียนภาษาฝรั่งเศส อย่างไรก็ตามต่อมาใน Winter Term 1932 ได้

มีรายงานผลการศึกษาของหม่อมราชวงศ์ทรงศิริ ในขณะที่ทรงศึกษาอยู่ที่ The Faculty of Sciences in Poitier (Vienne) โดยเริ่มต้นเรียน The P.C.N. Course (Physics, Chemistry, Natural Sciences) ภายหลังจากนั้น หม่อมราชวงศ์ทรงศิริจะต้องใช้เวลามากกว่า 4 ปี จึงจะได้รับ Degree of “Docteur en Médecine” (NAT. MFA. 43.11/98, 1932) อย่างไรก็ตามในรายงานของสถานเอกอัครราชทูตสยาม ณ กรุงปารีส เกี่ยวกับผลการเรียนของหม่อมราชวงศ์ทรงศิริใน Summer Term 1933 ปรากฏว่าในวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476 หม่อมราชวงศ์ทรงศิริเพิ่งสอบผ่าน P.C.N. Examination และกำลังเริ่มศึกษาทางด้านการแพทย์ในทันที (NAT. MFA. 43.11/97, 1933) ดังปรากฏหลักฐานในเอกสารรายงานผลการศึกษาของหม่อมราชวงศ์ทรงศิริ ศรีธวัช (M.R.Songsiri SRITHAVAT) จากสถานเอกอัครราชทูตสยาม ณ กรุงปารีส ดังนี้

รายงานผลการเรียนของหม่อมราชวงศ์ทรงศิริ ศรีธวัช ใน SUMMER TERM 1933

NAME OF STUDENT	MR. RAJAPONG SONGSIRI SRITHAVAT
MINISTRY or DEPARTMENT	PRIVATE STUDENT
Date of Birth	March 21st 1911 in Bangkok
Place of Birth	N. O. Thuan Hoi and Hanoi Annam
Amount of Allowance per year	April 1934 1935
Date of Arrival under Paris Legation	April 1934 1935
Place placed	In France
Age at time of Report	22 years and 4 months
Signed Profession	Medicine
Name and Address of Family	Monsieur Deville = 14, rue de la République = <u>POITIERS</u> (France)
Resided	At the Faculty of Sciences in Poitiers (France)
Term in School or Lycée	Started the P.C.N. course (Physics = Chemistry = Natural History) at the Faculty of Sciences in Poitiers in November 1933.
Notes of Study	Mr. R. SONGSIRI SRITHAVAT is staying with Monsieur Deville in Poitiers (France) and attending at the Faculty of Sciences of that town the P.C.N. course (Physics Chemistry = Natural History). He just sat in July for the examination ending that course but unfortunately failed. He will have another try in November next. In the meantime the young man is spending his summer holidays in France (Journées d'été) with Monsieur Deville, and preparing at the same time for his coming examination.
Date of Transfer from Legation to	
Place to which transferred	P. T. O.

ที่มา : NAT. MFA. 43.11/97

พระบรมวงศานุวงศ์อีกพระองค์หนึ่งซึ่งทรงเป็นบุคคลสำคัญที่ทรงเสด็จไปศึกษาต่อในประเทศฝรั่งเศส ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ (MOM CHAO YACHAI CHITRAPONGS) พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจิตเจริณ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ หม่อมเจ้ายาใจเสด็จออกไปศึกษาในประเทศฝรั่งเศสด้วยทุนส่วนพระองค์ เมื่อ พ.ศ.2469 ขณะมีพระชนมายุ 19 พรรษา โดยเริ่มศึกษาที่ “Atelier Rocoura et Duquesne” และเตรียมที่จะสอบเข้าศึกษาที่ “Ecole Nationale de Arts Décoratifs” ในกรุงปารีสแทนที่ “Ecole des Beaux-Arts” (NAT.MFA. 43.11/83, 1930) ดังปรากฏรายละเอียดในรายงานของสถานเอกอัครราชทูตสยาม ณ กรุงปารีส (SIAMESE LEGATION PARIS) เมื่อ พ.ศ.2474 ที่ได้รายงานถึงความก้าวหน้าของการเรียนใน Winter Term 1931 ของหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“...Monsieur Recoura Architect in Charge of M.C.Yachai’s work was immediately consulted; he agree with the student’s view and suggested that M.C.Yachai should aim at the “Ecole Nationale Supérieure des Arts Décoratifs” instead of the “Ecole des Beaux-Arts”. There is very little mathematics in the entrance examination of the “Ecole Nationale Supérieure des Arts Décoratifs”, and it seem that M.C.Yachai, who is evidently gifted for Drawing, ought to know enough to be admitted in February next.

The young man was very please indeed to accept Monsieur Recoura’s suggestion and started work on these new lines on November 30th

The “Ecole Nationale Supérieure des Arts Décoratifs” forms Artists in Building and Decoration. The full course extends over a period of three years, but it can possibly be shorter in the case of students specially gifted for Drawing.

Progress since last report: M.C.Yachai has started work in very good conditions at the “Atelier Canard” where he prepares for the entrance examination interest in his Drawing and seems to have a faire chance of being successful in his examination next February, although his preparation will have been very short-only two months....” (NAT. MFA. 43.11/92, 1931)

ตามรายงานของสถานเอกอัครราชทูตสยาม ณ กรุงปารีส ข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการเรียนใน Winter Term 1931 ของหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ รวมทั้งยังได้เห็นถึงคำแนะนำของ Monsieur Recoura ผู้ออกแบบและดูแลรับผิดชอบการทำงานของหม่อมเจ้ายาใจ ซึ่งได้มีความเห็นให้หม่อมเจ้ายาใจเปลี่ยนความตั้งใจไปเรียนที่ “Ecole Nationale Supérieure des Arts Décoratifs” แทนที่ “Ecole des Beaux-Arts” เพราะการสอบที่ “Ecole Nationale Supérieure des Arts Décoratifs” ใช้วิชา Mathematics ในการสอบน้อยกว่ามาก อีกทั้งหม่อมเจ้ายาใจทรงมีพรสวรรค์ในด้าน Drawing อย่างเด่นชัด ซึ่งอาจจะได้รับการเข้ารับศึกษาต่อในเดือนกุมภาพันธ์หน้าก็ได้ อีกทั้งการเรียน Artists in Buliding and Décoration ที่ “Ecole Nationale Supérieure des Arts Décoratifs” เป็นหลักสูตรที่ใช้เวลาเรียน 3 ปี แต่เป็นไปได้ที่จะสามารถใช้เวลาเรียนน้อยลงสำหรับนักเรียนที่มีพรสวรรค์ด้าน Drawing เป็นพิเศษ (NAT. MFA. 43.11/92, 1925-1931)

อย่างไรก็ดี จากรายงานของสถานเอกอัครราชทูตสยาม ณ กรุงปารีส ได้รายงานถึงความก้าวหน้าในการเรียนของหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ใน Summer Term 1933 ว่าหม่อมเจ้ายาใจทรงประสบความสำเร็จในการสอบผ่านเข้าศึกษาได้ที่ “Ecole Nationale Supérieure des Arts Décoratifs” ในกรุงปารีสเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และระหว่างนั้นหม่อมเจ้ายาใจได้ทรงสมรสกับ Mademoiselle Dubois ที่ Mairie de XIV Arrondissement และจะทรงเดินทางไปเยี่ยมชมงาน “Exposition des Arts Décoratifs” ที่เมือง Milan ประเทศอิตาลี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา (NAT. MFA. 43.11/97, 1933) ดังรายละเอียดในรายงานของการเรียนใน Summer Term 1933 ของหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ความว่า

รายงานผลการเรียนของหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ใน SUMMER TERM 1933

NAME OF STUDENT MR. GUN YAJAI CHITRAPONG
MINISTRY or DEPARTMENT PRIVATE STUDENT

Date of Birth December 29th 1911 in Bangkok
Place of Birth in Bangkok
Date of Arrival in Paris
Date of Departure April 19th 1933
Place of Study in France

Age at time of Report 21 years and 7 months
Nationality Siamese
Name and Address of Family His Highness the Prince of Siam, 10, rue de Valenciennes - PARIS (19)
School At the "Ecole Nationale des Arts Decoratifs" in Paris.
Term in School or Year 1932-1933

Object of Study Mr. G. YAJAI CHITRAPONG having passed successfully in February the entrance examination of the "Ecole Nationale des Arts Decoratifs" in Paris, entered that school at once, and is at present studying there in order to obtain the Diploma.
Mr. G. YAJAI CHITRAPONG married on May 29th in Bangkok (Siam) at the "Mairie de XIVe Arrondissement".
The student attended the meeting of the S.I.A.S., which took place in Brussels (Belgium) from July 19th to 29th.
Mr. G. YAJAI is to spend the summer holidays in Italy with his wife and child.
He will have the opportunity of visiting in Milan (Italy) the "Ecole Nationale des Arts Decoratifs", and this will be very useful for his work.

During the period under review the young man finds great interest in his work at the "Ecole Nationale des Arts Decoratifs".

Result Good.

Remarks Good.

Paris August 1st 1933.

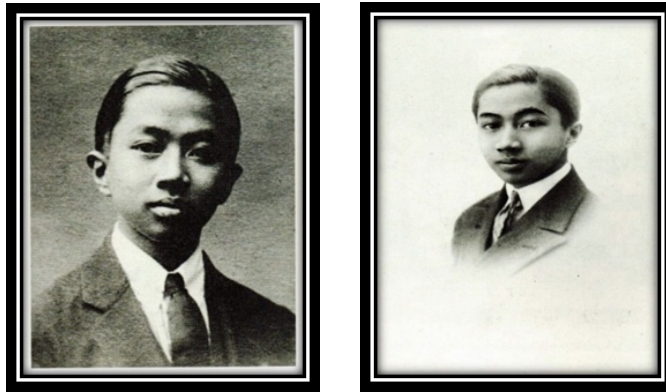
(In case of military student)
Military Attaché.

Signature Henri Languet

Signature Phra Rajabhat Pichay
Chargé d'Affaires in Paris.

ที่มา : NAT. MFA. 43.11/97 (1933)

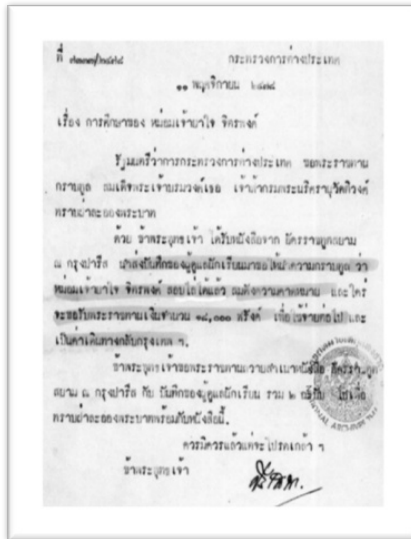
หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ เมื่อทรงศึกษาวิชาอยู่ในประเทศฝรั่งเศส

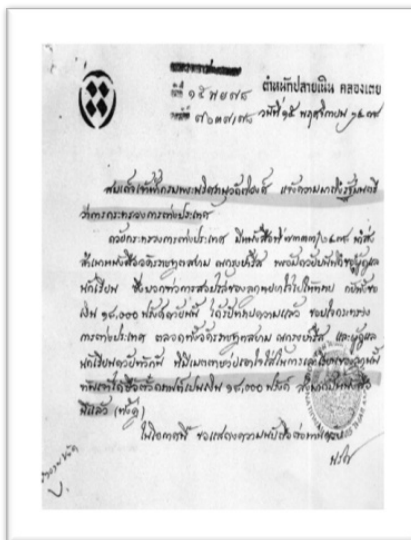
ที่มา: Chompol & Chitrapongs (1997)

ต่อมาในปลายปี พ.ศ. 2478 หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ทรงสำเร็จการศึกษาที่ “Ecole Nationale des Arts Décoratifs” ในกรุงปารีสโดยได้รับปริญญาวิชาการออกแบบศิลปะอุตสาหกรรม “Diplôme de l’ Ecole Nationale Supérieure de Arts Décoratifs de Paris” (Chompol & Chitrapongs, 1997 : 16) ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (พระยาศรีเสนา : ศรีเสนา สมบัติศิริ) ได้มีจดหมายขอพระราชทานกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตฯ ลงวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2478 ว่าหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ สอบไล่ได้แล้วสมดังความคาดหมาย และขอรับพระราชทานเงินจำนวน 18,000 ฟรังก์ เพื่อใช้จ่ายต่อไป และเป็นค่าเดินทางกลับกรุงเทพฯ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตฯ ทรงทราบและทรงขอบใจไปยังกระทรวงการต่างประเทศ และอัครราชทูตสยาม ณ กรุงปารีส รวมทั้งผู้ดูแลนักเรียนทั้งหมด พร้อมทั้งได้ซื้อตั๋วรถไฟเป็นเงิน 18,000 ฟรังก์ (NAT. MFA. 43.11/90,1931-1936) ส่งผ่านทางกระทรวงการต่างประเทศให้ดำเนินการต่อไป

จดหมายกระทรวงการต่างประเทศของพระราชทานกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เรื่องการศึกษาของหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์

จดหมายในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เรื่องการศึกษาของหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์

ที่มา : NAT. MFA. 43.11/90 (1931-1936)

ภายหลังจากหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาการออกแบบศิลปอุตสาหกรรม Diplôme de l' Ecole Nationale Supérieure des Arts Décoratifs de Paris จาก Ecole Nationale des Arts Décoratifs ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. 2478 เรียบร้อยแล้ว ได้ทรงกลับเข้ามาทำงานที่กรมศิลปากร โดยยังไม่ได้ทรงบรรจุเป็นข้าราชการใน พ.ศ. 2479 ต่อมาใน พ.ศ. 2482 ทรงรับตำแหน่งหัวหน้าแผนกเขียนแบบ กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร กระทรวงธรรมการ ในช่วง พ.ศ. 2487-2493 ทรงดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกแบบแปลน กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร พ.ศ. 2493-2501 ทรงดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร พ.ศ. 2502-2505 ทรงรักษาการในตำแหน่งสถาปนิกพิเศษ กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2505-2506 ทรงเป็นสถาปนิกพิเศษ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาใน พ.ศ. 2507 ทรงโอนไปรับราชการทางมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยทรงดำรงตำแหน่งเป็นคณบดีคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ระหว่าง พ.ศ. 2507-2512 ศาสตราจารย์ พันเอก หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ได้รับการแต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมีวาระการดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ. 2514-2517 ตามรายละเอียดพระประวัติทางด้านการศึกษา และการทำงานของหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ข้างต้น ย่อมแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หม่อมเจ้ายาใจทรงเป็นตัวอย่างของพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงสำเร็จการศึกษามาจากประเทศฝรั่งเศส และทรงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความก้าวหน้าของกองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร อีกทั้งยังทรงมีบทบาทต่อการพัฒนาการเรียนการสอนในด้านการออกแบบศิลปอุตสาหกรรม ของคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นอย่างมาก

บทสรุป

ในสมัยรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 7 พระบรมวงศานุวงศ์ไทยทรงสำเร็จการศึกษาทางด้านการทหาร กฎหมาย การแพทย์ รวมทั้งการออกแบบศิลปอุตสาหกรรมจากประเทศฝรั่งเศส และได้ทรงกลับเข้ามารับราชการในประเทศไทยหลายพระองค์ที่สำคัญ ได้แก่ หม่อมเจ้าจรจบกิตติคุณ กิตติยากร สำเร็จการศึกษาหลักสูตรโรงเรียนนายร้อยทหารบก ทรงกลับเข้ามารับราชการทหารบก ประจำกรมจเรทหารบก และทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ทหารที่โรงเรียนเสนาธิการทหาร กระทรวงกลาโหม และทรงก่อตั้งโรงเรียนการปืนกลสำหรับนายทหารที่จังหวัดสระบุรี จากนั้นทรงเข้าประจำกรมทหารมหาดเล็ก และกรมจเรทหารราบตามลำดับ นอกจากนั้นยังมีหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาการออกแบบศิลปอุตสาหกรรมจาก Ecole Nationale de Arts Décoratifs ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และได้ทรงกลับเข้ามาทำงานที่กรมศิลปากร ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองสถาปัตยกรรม และทรงรักษาการในตำแหน่งสถาปนิกพิเศษ กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาใน พ.ศ. 2507 ทรงโอนไปรับราชการที่มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยได้ทรงดำรงตำแหน่งคณบดีคณะมัณฑนศิลป์ ระหว่าง พ.ศ. 2507-2512 และได้รับการแต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมีวาระดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ. 2514-2517 ตามลำดับ

รายการเอกสารอ้างอิง

- Amarinratana L. (1979). *The Sending of Students Abroad from 1868-1932*". Master Thesis, M.A. in History, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Chompol, D., M. R., & Chitrapongs, A., M. R. (1997). *The Memorial Cremation Ceremony of Yachai Chitrapongs (M.C.) at Na Palbbha Isariyaporn Crematory of Thep Sirin Thrawat Temple Bangkok on Thursday of 17 April 1997* Bangkok: Amarin Printing and Publishing. (In Thai)
- Kiattisahakul, P. (2005). *Thai Diplomatic History. Handout's Course 415232 Thai Diplomatic History*. Nakhon Pathom: Faculty of Arts, Sanamchandra Palace Campus, Silapakorn University. (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/24 The Report of the Superintendent of Siamese Students in France (1914-1918). (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/27 The Admission of Armed Force Academies Preparatory School in France (1916). (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/32 M.C. Dilokrit studied Law in Paris (Royal Scholarship) (1919 - 1920). (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/50 M.C. Rasami Suriyan studied in France (Queen Aunt Scholarship) (1925 - 1928). (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/83 Siamese Lagation Paris sent a Student's Report of Winter Term (1930). (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/84 Siamese Lagation Paris sent a Student's Report of Winter Term (1931). (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/87 Siamese Lagation Paris sent a Student's Report of Summer Term (1931). (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/89 M.C. Wongsanuwat Devakul, M.C. Dirokrit Kritsadakorn and Mr.Sompong Boonnak were under The Custody of the Siamese Lagation Paris (1931-1936). (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/90 His Royal Highness Prince Narisara Nuvativongse inquired the Examination Results of M.C. Yachai Chitrapongs (1931-1936). (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/92 Siamese Lagation Paris sent a Student's Report of Summer Term (1931). (In Thai)

- NAT. MFA. 43.11/93 Siamese Lagation Paris sent a Student's Report of Winter Term (1932).
(In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/94 Siamese Lagation Paris sent a Student's Report of Summer Term (1932).
(In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/95 M.C. Songwuttichai, M.C. Rasamisuriyan and M.C. Piyarungsit were under
the custody of the Siamese Lagation Paris (1932). (In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/97 Siamese Lagation Paris sent a Student's Report of Easter Term (1933).
(In Thai)
- NAT. MFA. 43.11/98 Siamese Lagation Paris sent a Student's Report of Winter Term (1933).
(In Thai)
- NAT. MOE. 21.2/1 Educational Budget of Siamese Students in Paris in 1897
(5 April 1897 - 20 November 1898). (In Thai)
- NAT. MOE. 21.2/4 Educational Expenses of Siamese Students in Paris in 1898
(25 May 1898 - 20 November 1899). (In Thai)
- NAT. MOE. 21.2/6 Educational Expenses of Siamese Students in Paris in 1899
(28 September 1898 - 20 April 1900). (In Thai)
- NAT. MOE. 21.2/7 Educational Expenses of Siamese Students in Paris in 1898
(17 December 1898 - 10 November 1899). (In Thai)
- NAT. MOE. 21.2/11 Educational Expenses of Siamese Students in Paris in 1900
(10 November 1899 - 12 October 1900). (In Thai)
- NAT. MOE. 21.2/27 Educational Expenses of Siamese Students in Paris in 1905
(13 May 1905 - 25 April 1916). (In Thai)
- Somkamnueng, P. (1977). *The importance of the education of King Chulalongkorn's sons in the
modernization of Thailand*. Master Thesis, M.A. in History, Chulalongkorn University,
Thailand. (In Thai)
- The Fine Arts Department, Office of Literature and History. (2011). *The Royal Houses*. 14th ed.
Bangkok: Office of Literature And History. (In Thai)